

طرح این مسئله را از برای وزیر امور خارجه دیگر عرض می‌نمایم که نباید چنین کاری در وزارت امور خارجه بشود حلال می‌شود بدانکه به مجلس اساساً این مسئله را قبول میکنند که لایحه مختصری نوشته پس تصویب قانونی شود (اکثر تصدیق کردند)

رئیس التجار - بنده عرض می‌کنم آن مذاکراتی که آقای نواب با وزیر امور خارجه کردند صحیح بود از آنکه بکنزد تمام مذاکرات دیگر خارج از قانون داخلی است زیرا هر گفتگویی از هر زبانی بشود باید قبل از وقت ایشان اطلاع داده شود که مسبق شده توضیحات خود را حاضر کرده بیاید در مجلس جواب بدهد .

حسینقلی خان فواید - بنده تعجب کردم آنروز که جناب وزیر امور خارجه را بمجلس حاضر نمودند بایش کابینه چرا تشریف نیاوردند و باید مسأله که از وزیر سؤال می‌شود در روز قبل از وقت اطلاع داده شود یا توسط مجلس یا خود آن سؤال کننده .

وزیر امور خارجه - آنروز که وزراء می‌آمدند بنده اطلاع حاصل نکرده و در کمیسیون خارجه بودم کاری هم داشتم بمدمطلم شده که وزراء به مجلس آمده‌اند و بواسطه شبلی که عرض کردم نتوانستم بیایم .

وکیل الرعایا - در باب هفت هزار تومان بهمان اندازه که ما اطمینان بجناب وزیر امور خارجه داریم همان اندازه هم از وزیر علوم سابق که فعلاً وزیر ماله هستند مطمئن هستیم و مسلم است کاری نخواهند کرد که اسباب زحمت بجهت وزیر امور خارجه فراهم شود و تئیکه قوت علیحضرت همایونی اقتضا می‌نماید بگذرد اینجام یک کلاس عالی تشکیل یابد که بعدها بدر این مملکت بخورد دیگر چه جای ایراد است .

رئیس التجار - این مسئله که وکیل الرعایا از بابیت منتها از تومان طرح کردند ربط با نیرادی که آقای تفتی زاده گرفتند ندارد و آن ایراد نه از بابت این پول بود بلکه آن یک مطلب مهمی بود که خواستند مطرح مذاکره شده قانونی بشود .

حسینقلی خان نواب - مدبره روح مملکت امنیت ویرهنوایی که تاسیس میکنند ما باید اظهار امتنان بنمائیم جلالا که اعلیحضرت همایونی از صرف وجه خودشان اعانتی فرموده‌اند باید همه متشکر و ممنون باشند .

آقا شیخ محمدعلی - آن مطلبی که آقای تفتی زاده اظهار نمودند رسمیت پیدا کرد یا خیر ؟
رئیس - باید چیزی در اینخصوص نوشته شده در مجلس مطرح شود .

اسیلا الهییرا - کترات مستشار ماله را آوردند بمجلس خود شرم از قرار معلوم از ایرادس حرکت کرده و هنوز وارد نشده .

وزیر امور خارجه - چرا از اطوم هم رد شده‌اند .

(در خصوص استنطاق و مذاکره مدیر روزنامه روح القدس که تفرقاتی نسبت با اعلیحضرت و هیئت کابینه و وکلای محترم نموده اظهار شد بعضی اظهار داشتند که چون قانون تقاضای تمام شده و همه رسیده خوب است بجهت نمایان خوانی بنزد وزارت علوم و معارف رسیدگی

نموده مجازات رامین دارد گفته شد که باید از طرف وکلا یک نفر بسمت وکالت حضور داشته باشد و مدعی شود تا اینکه مجا کیه بعمل آید بعضی اظهار داشتند که وکیل باید یک نفر شخص خارج از مجلس باشد چند نفر از وکلایم نظارت داشته باشند بعضی داوطلبانه حاضر شدند که ما حاضر می‌شویم و از طرف وکلا وکالت می‌نمائیم گفته شد که باید مجلس معین کند و لازم به وکالت هم نیست (نظارت کفایت میکند) (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز دوشنبه ۹ شهریور - المظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه هفتم را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

رئیس - کاغذی از شاهزاده سالارالدوله رسیده است محض اطلاع قرائت میشود .

(بعضی از وکلایم خواندن کاغذ بجزور شده و شرحی از حرکات ایشان که پارسال در نواحی تویسرکان و ملایر بظهور رسانده و برخلاف امر دولت و ملت بعضی اقدامات نموده بود مذاکره شد برخی اظهار داشتند که خواندن این کاغذ فعلاضری ندارد بلکه در آن ضمن اقرار بتقصیرات خود نموده باشد خوب است کاغذ خوانده و مطلب او که معلوم شد جوابی بمقتضای آن داده شود)

(قرائت شد قریباً بمضمون)

بمقام متبع شورای ملی شیده الله ارکانه یارسال بواسطه اکثر شهرت اراجیف درباریان و تعاقب و سانس هواپرستان قلب بعضی از ازمین رنجانیده من نیز محض تشفی آنها چندی در زندان عشرت آباد بسر برده قسط بجهت استرضای خاطر ملوکانه که بجای پدر تاجدار است دست توسل و توسط بسوی کسی حتی مجلس مقدس دراز نکردم تا جمعی از وجوه ملت و ائمه دولت توسط شاعت کرده مرا از حبس خلاص کردند در شکر این نعمت بفکر این بودم که بجز این آن حرکت خدمتی بدولت و ملت بنمایم که ناگاه عصر روز سه شنبه هفتم قرائت و سر باز ریخته و محبوس ساختم چون از باطن امر بی‌خبر بودم این است که عرض می‌نمایم که اگر بساط مشروطیت بر چیده شده و قانونی در مملکت نیست چاره غیر از تحمل ندارم هر گاه مملکت قانونی و مشروطیت بر قرائت و موافق قانون مقصر شده ام تقصیر مرا بگویند و در عدله استنطاق کرده پس از ثبوت تقصیر مجازاتم بدهند و اگر هم بحکم مجلس شورای ملی شیده الله ارکانه باید بنده بدون استنطاق و ثبوت تقصیر محبوس و مجازات بشوم زهی شرف و افتخار که سراوح عدل نظری باشم و فدای مشروطیت بشوم .

آقا سید حسین - سالارالدوله بموجب همین هزینه که عرض کرده است مملکت مشروطه مقصر می باشد آیا کدام قانون تجویز کرده بود که آنهمه توب ایشان بری دولت و ملت انداخته و یکصد پارچه آبا بدوزد یا بشکل تپه خاکی بکند و چقدر نفوس را تلف نمود آیا دو گندم محکمه جا که شده که تصویب او ثابت نمیشود این قانونی است که او کرد چه شد البته باید حیس باشد و بی مجازات برسد .

آقا میرزا محمدعلی - آقا سید حسین در این مورد چه کرده و نتیجه آنرا بگویند و در مجلس چه خبری که از او باید گرفته شده به وزارت

برسد و آنقدر سخت گیری شد که پناهانده بفرستادگان انگلیس شد و او را خواستند بفرستادگان داد قرار شد در حبس باشد این بود که قانوناً محبوس گردید و در این اواخر فی الجمله رعایت شد و در این خصوص در مجلس مذاکره هم شده اکنون بواسطه حقوق ملت ایشان محبوس هستند و باید باشند

وکیل التجار - بنده از سابقه حرکات او اطلاع ندارم ولی در خصوص پنجاه شصت تیر نویسی که از طرف او خالی شده است از آن صاحب منصب که با او بود سؤال کردم گفت من پنجاه تیر بامر او خالی کردم ولی بطوری که بفضل خدا تیرهای مزبور بکسی بر نخورد و البته بواسطه این حرکات مقصر بود ولی حالا که او را گرفته‌اند باید اداره نظریه تقصیر او را دیورث بدهد که چیست ؟

آقا شیخ محمدعلی - این گونه عرایض باید در کمیسیون عرایض قرائت شده و جواب داده شود .

رئیس - در این موضوع اگر حرفی دارید بگویند ایراد لازم نیست .

آقای حاج امام جمعه - این مردم ما را انتخاب نموده و اینجا فرستاده و وکیل کرده‌اند که در اینجا حفظ حقوق آنها را کرده و سعادت آنها را اصلاح بنمائیم و او هم یکی از افراد این مردم است اما مقدم بر هر چیز حفظ حقوق و امنیت مملکت را باید نمود اگر چه حق مجلس وضع کردن قانون است اما تا شما مملکت نداشته باشید نمی‌توانید کاری بکنید و وضع قانون هیچ فایده نخواهد داشت انصافاً باید فکری از برای امنیت ولایات بکنید که در هیچ یکی از نقاط این مملکت امنیت نیست الان در شیراز برادران و خواهران ما بیکدیگر ریخته‌اند و هیچ معلوم نیست که چه میکنند و چقدر کشته شده چند روز قبل در تلگر افغانه بودیم از وزیر جنگ پرسیدم که شما تا چه وقت می‌توانید یکصده قشون در نقاط لازمه تهیه کنید و الان در اینجا چقدر حاضر است همین طور نگاه کرده هیچ جوابی نداد یعنی نتوانست جواب بدهد این کاغذ را شخص با اطلاعی از بصره نوشته ملاحظه شود مقصود این است که باید فکری در باب امنیت کرد و اول از این شهر باید شروع بشود خواندن قانون و وظایف چه فایده دارد که امنیت نباشد و کسی در خانه اش راحت نباشد چه وظایفی چه قانونی .

آقا میرزا محمود - بنده عرض میکنم باز هم بنشینیم و در مملکت را بگوئیم یا این که در هر هفته یکی دو روز وزرا را بخوانیم و با آنها گفتگو نمایم مثل سابق هیچ نتیجه بدست نخواهد آمد بقیه بنده آن کمیسیون تقشیر را تشکیل داده بیست و روزی امتحان نمایند که آنها مواظب اعمال وزراء باشند و آنچه دستور العمل ارهیت رژیمه میرسد از آن قرار معمول دارند .

آقا شیخ حسین - بنده تقیده خود را میگویم ولو این که تمام و کلام مخالف با عقیده من باشند آن روز هم گفتم حالا هم میگویم که باید هیئت کابینه را خواست و جدا در این باب گفتگو کرده نتیجه بگیرند امتحان بس است ما حالا یک چندی هم کمیسیون تقشیر قرار بدهیم که آنها هر روز باین وزارتخانه بان وزارتخانه بروند و بیس از این هم بنده صلاح نمیدانم در این باب دیگر مذاکره بشود .

آقا شیخ یوسف - انجان تمام و کلام کمیون

است که فارس چه جور از این واقعات جدیده که رخ داده مترازل و اسباب تأسف شده بلاین که همه میدانید که فارس مرکز سلاطین بزرگ بوده اگر بگویم صد نفر سرباز در فارس نیست گویا صبح مرض کرده باشم و بنده شب و روز خواب و آرام ندارم و بدبختی است در صورتی که صد نفر سرباز در میدان آسپا نباشد دیگر چه توقع امنیت خواهیم داشت اگر فکری درباره فارس نشود و زودتر استمدادی نفرستند چندروز دیگر ایل عرب و ایل قشقایی برای رفتن به ییلاق حرکت میکنند آنوقت دچار اشکالات زیاده بر این خواهیم بود.

حاج معین التجار - آقا میرزا محمود گفتند کمیسیون تفهیش تشکیل شده چند روزی هم این مواظبت نمایند مسئله ملک فارس مضیق تر از این است که چند روزی هم کمیسیون مواظبت داشته باشد و بلاوجه یقیناً قوت یک کمیسیون پیش از مجلس نخواهد بود یک سال است که اتصالاً مجلس میگوید تمام ولایات قوه فهریه باید فرستاده شود هیچ نتیجه حاصل نشده درخصوص فارس حکومت زمان حرکت خود استمداد خواست گفتند شما بگویم که رسیدید استمدادم بشما خواهد رسید و تا کتون فرستاده نشده آخر جهت این مسئله را از وزراء پرسید که چرا تا کتون برای فارس استمداد نفرستاده اند و هم چنین در باب کردستان چند وقت قبل برای داده شد که قوه و استمدادی برای آنجا فرستاده شود چه شد اگرچه مثلاً تنظیم ولایت فارس با مجلس نیست ولی عموم مردم چشمشان بلاین مجلس است و این گونه امورات هم بواسطه اقدام نکردن وزراء در امورات وارد مجلس شده و مجلس را از وظیفه خود باز داشته که وضع قانون باشد آن وقت هم ایراد وارد نمینمایند که مجلس بوظیفه خود رفتار نیکند آخرین وزراء کی گوش بعرف مجلس داده و در فکر امنیت بوده اند فرستادن قشون برای ولایات با وزراء است چرا تا کتون مسامحه شده

آقا سید حسین - از قرار تقریر جناب حاج معین التجار باید وزراء را خواست و از آنها پرسید که تا کتون در فرستادن استمداد برای ولایات چه اقدامی کرده اند پس خوبست الان وزیر جنگ و وزیر داخله را بخواهید و از ایشان سؤال بشود که چه اقدامی کرده اند (قراردت بتوسط تلفون احضار شوند)

حسام الاسلام - بنده عرض میکنم که در دوره استبداد حکام فعال مایشاء بودند و هر چه می خواستند از امنیت و فساد و غیره صورت میگرفت در حالتی که پول همین پول و دولت همین دولت و منلکت همین منلکت بود چه طور است که امروز یک نقطه را نمیتوانند امن و منظم نمایند پس با کفایت ندارند و با مسامحه و تملق در کار می ورزند و امروز هر فردی از افراد ایرانی ضامن حفظ این منلکت است و ایرانی هم یا مفسد است یا مصلح پس باید هر کجا که متفشوش است بواسطه ضدیت این طایفه خوب است رؤسای هر دو طرف را در تلگراف خانه بخواهند و ضامن امنیت آن شهر قرار دهند گمان می کنم این ترتیب بد نباشد.

حاج معین التجار - زوار که متنوع شده گمان این است از راه خانقین حمل مال التجاره هم سخت شود و این مسئله صدمه به تجارت وارد می آورد باید کابری کرد که راه مسدود نشود و راه لرستان هم استمداد لازم دارد زیرا که آن

راه هم امن نیست و باید استمداد فرستاد تا امنیت حاصل شود.

آقا میرزا رضی قلی خان - این مسئله بر واضح است که منلکت ما منلکت اسلامی است و هر قانونی که وضع میشود باید بموجب قانون اساسی مطابق قانون اسلام باشد و بلاوجه باید اخلاق ملت را صبح نمود بنده بلبغی بدست آورده ام میخوانم ببینید آیا شرعاً صبح است یا خیر؟

(بلبطرافت شدر ارجح **بناجن نسون** بود)
آقا میرزا محمود - این مسئله قابل مذاکره در مجلس نیست و باید به وزارت داخله نوشته شود که تدفین نمایند چنین انجمنی تشکیل نشود.

آقا سید حسین - بلی در این خصوص صبح نیست صحبت شود و باید بنظمیه گفت که تدفین نماید.

وکیل الرعایا - اولاً باید معلوم شود که از بدو اسلام تا کتون جمع شدن نسون در یک جا شرعاً ممنوع بوده یا نه منتهی اسم ناچین چیزی است تازه اصطلاح شده چه ضرر دارد که جمعی از نسون دور هم جمع شده و از یکدیگر کسب اخلاق حسنه نمایند بلی در صورتیکه معلوم شود که از آنها مقصد کراجه بدین دنیا باشد بروز نماید البته باید جلوگیری شود اولاً نباید اساساً این مسئله بد باشد.

آقا سید علی نقی - این مسئله هم مثل مسئله بعضی از روزنامه ها است که وزیر داخله و غیره نمیتوانند جلوگیری کنند و این راجع بقیه است باید کاری کرد که او را از میان برداشت.

آقا سید حسن تقی زاده - هیچ ایراد شرعی از برای این اجتماع نیست و زنها اسلام همیشه در همه جا دور هم دیگر جمع می شدند و می شوند و بموجب قانون اساسی هم هیچ ایرادی وارد نیست و تنبیه میگوید ایرانی این لفظ شامل مردوزن هر دو است مادامیکه اجتماعات مغل دینی و دنیوی نباشد ضرری ندارد و متنوع نیست.

آقا میرزا محمود - عرض کردم که این مسئله اصلاً صحیح نبود در اینجا مذاکره شود حالا که مذاکره شده عرض میکنم چه ضرر دارد که زنها دور هم اجتماع نمایند و بگویند منسوجات خارجه بنوشیم و بگویند که باید تحصیل فلان صنعت و فلان خیاطی را بکنیم.

وکیل التجار - همانطور که آقای تقی زاده گفتند این اجتماعات مادام که مغل آسایش دین و دنیا نباشد ضرری ندارد.

آقا میرزا افضل علی آقا - اصل اجتماع شرعاً ضرری ندارد ولی ما چون بطبیعت زنها منلکت خودمان مسبور هستیم همان نمیکند که اشخاص باعث و باعث داخل در این کار شوند و گمان میکنم اشخاصی که مفسد و مفرض هستند که می خواهند بواسطه این اجتماعات بعضی فسادها کنند اینست که اجتماع می نمایند و بلاین جهت نباید این اجتماعات حاصل شود و باید جلوگیری از فساد آتی نمود.

آقا میرزا رضی قلی خان - بنده عرض می کنم آنها را این مسئله در مجلس هیچ عیب و معظوری ندارد و فقط مقصود این بوده که معلوم شود صبح است یا نه چون در خارج این مسئله شهرت کرده و بعضی میگویند مغالط با فرع است و بعضی میگویند

صبح است پس باید در مجلس اساساً معلوم شود آنوقت بوزیر داخله رجوع شود.

آقا شیخ محمد علی - چون بنده وکیل هستم با مقتضای وکالت باید عقیده خود را بگویم این مذاکرات نباید در مجلس بشود و وظیفه مجلس وضع قانون است و باید در صدد آبادی منلکت باشد.

حسینقلی خان نواب - اینکه میگویند زنها نمیتوانند دور هم جمع شوند خیلی تعجب دارم اما اینکه در این مجلس نباید مذاکره شود صبح است و باید این مطلب در روزنامه ها نوشته شود بنده می خواهم در اینخصوص لایحه نوشته بروزنامه ها بدمم و عقیده بندهم در اینست که حالا با مقتضای بعضی مسائل صبح نیست ولی اصل اجتماع صبح است.

آقای حاج امام جمعه - اینکه گفته شد این مسئله بمجلس اظهار شد صبح نبود چنانچه عقیده اکثر همین است صبح است ولی بعضی مذاکرات هم بعد از آنکه که غیر صبح تر بوت و در اینبنکه نسون باذن ازواج خود بقانون شرع می توانند از خانه بیرون رفته و اجتماع داشته باشند حرفی نیست اما در این اجتماعات بعضی گفتگوها می شود چنانچه اشاره شد که ابداً من نمی خواهم در مجلس مذاکره و صحبت شود و همینقدر اشاره کافی است.

آقا شیخ یوسف - حالا که معلوم شد وزراء نیستند چون مسئله شیراز اهمیت دارد رفوری است خوب است فردا مجلس نوبت العاده شده و وزراء هم احضار شده در اینباب گفتگو شود.

رئیس - اگرچه فردا جمعه و روز تعطیل است چون مسئله امنیت شیراز و غیره اهمیت دارد چه ضرر دارد وزرا احضار میشوند آقایان و کلا هم حاضر شوند تا مذاکرات لازمه بشود (در این موقع شروع بقرائت قانون وظائف شد پس از قرائت ماده اول و گفتگوی زیاد در باب اینکه حقوق پورته داده نمیشود مگر بشرط اینکه از پنج سال قبل بر قرار شده باشد بعضی این شرط را لازم و بعضی غیر لازم میدانستند لهذا در این خصوص رأی گرفته شد و با اکثریت آراء لازم نبودن این شرط تصویب گردید و در این موقع اسامی اعضاء کمیسیون سرحدی و خارجه که با اکثریت آراء قبلاً انتخاب شده بودند قرائت گردید از قرار ذیل

مشار الملک - ممتاز الدوله - حکیم الملک - خیر الملک - شاهزاده اسدالله میرزا - حسینقلی خان نواب - آقا سید حسن تقی زاده - حاج محمد اسمعیل - آقا حسنعلی خان حاج معین التجار - حاج میرزا آقا - لسان العکما - رئیس - لایحه ایست که از انجمنها نوشته اند

و بتوسط بیست نفر از نمایندگان خود بمجلس فرستاده اند قرائت میشود (قرائت شد قریب باین مضمون) البته خاطر و کلاه محترم از تقی فارس و ورامین مسبور است و میدانند این دو مسئله خاصه مسئله فارس تا چه اندازه اهمیت دارد و تا شش نفر ذیل از شیراز طرد و تبعید و باینجا احضار نشوند شیراز امن نخواهد شد بهرحال میخواهیم بدانیم که مجلس با وزراء در خصوص امنیت ولایات و این دو مسئله چه اقدامی نموده اند.

نصیر الملک - متمد دیوان - سالا ر السلطان - خیر الدوله - نصر الدوله - مدیر السلطنه نوری

آقا شیخ حسین - بقیه بنده هر یک از افراد ملت هر چه بنظرشان میرسد از راه صلاح الدینش باید اظهار کنند و مجلس هم بطوریکه

بدوا عرض شده باید وزراء را بخواهد و با آنها گفتگو نماید ولی نیشود مجبور کرد که فلان را از فلان نقطه تبعید کند شاید وزراء صلاح ندانند و این مخالف با قانون اساسی است

آقا سید حسین - جواب انجنها این است که در این باب مجلس وزراء را خواسته که گفتگو نماید و در صورتیکه وزراء تبعید این اشخاص را اصلاح بدانند عمل خواهند کرد

رئیس - پس باید بنمایند کان انجنها همین طور جواب داد و فردا هم چهار ساعت بفرود مانده آقایان و کلا باید حاضر باشند بجهت گفتگوی با وزراء (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه یازدهم شهر صفر المظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه نهم را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند .

نایب رئیس - امروز باید قانون وظایف قرائت شود و رای گرفته شود .

آقا سید حسین - قرار بود اعضاء کمیسیون اداره انتخاب شوند و اکثری هم رای خود را نوشته اند بدوا آن ورقها جمع شود که تا تمام شدن قرائت قانون متون اعضاء کمیسیون اداره هم با اکثریت آراء معلوم گردند .

(در این موقع اخذ ورئه آراء شده شروع قرائت قانون متوفیات گردید) درین قرائت قانون جناب آقای حاج میرزا حسن آقای مجتهد تبریزی بهرامی جناب حاج امام جمعه خوئی و سایر و کلائی محترم آذربایجان ورود بمجلس نمودند .

آقای حاجی امام جمعه - بدیهی است که هر ملتی از بدو خلقت دنیا نامور و رستگاری آنها بدست علما بوده است و بعضی از کوه نظران چنان فرض مینمایند که احکام شرع فقط ناظر بامور آخرت و دلمای آنها هم راهنمای آخرتند و حال آنکه اینطور نیست اگر درست دقت نمایند در احکام شرع ملاحظه نمودند که دستور امور مصادیقه است ناظر بامور معاشیه مامم هست پس همین طور که علما عالمین مردم را از حیث امور معاشیه و تمدن هم آگاه کردند خاصه در این قرن چهاردهم که نهایت ذلت باین ملت دچار شده و گرفتار ظلم بودند و از یکسال و نیم قبل سیدین السنن دیدند که نزدیک است رشته ملت و دین گسیخته گردد و چاره از برای راه و

استقلال این دولت اسلامی ندیدند جز اینکه سلطنت را مشروطه نمایند لهذا بدست یاری سایر علماء و اهل مملکت سلطنت مستبده ظالمانه چندین ساله را بدل بسلطنت مشروطه نمودند از همت این دوزیر گویا و بهرامی علمای سایر بلاد خاصه در آذربایجان که در حقیقت دارالسلطنه دوم این مملکت است بواسطه وجود

جناب مستطاب آقای حاجی میرزا حسن آقای مجتهد اقدامات مجدانه ایشان سلطنت مستبده تبدیل بسلطنت مشروطه گردید و اگر فی الجمله در این اواخر تأخیری در حضور بهر رسانیدن ایشان در مجلس مقدس شده است امیدواریم که بعدها از اقدامات خودشان بیش از پیش ملت را خوشنود فرمایند و این هم لایحه است که خودشان نوشته اند قرائت بشود .

قرائت شد قریب باین مضمون که از بدو امر مشروطیت نهایت جدوجهد را در استقرار آن بعمل آوردم و در این مدت هیچوقت از تشبید و تائید این اساس و تقویت دین اسلام و خیر خواهی ملت و دولت غفلت نکرده ام اگر دو آمدن بمجلس مقدس و اظهار بهرامی و اشتیاق خود فی الجمله تأخیری شده بواسطه یازده موانع بوده است امیدوارم که بعد ها بیش از پیش در تشبید این اساس و از زیاد اتحاد و اتفاق مجاهدت نمودن خاطر عموم را از خود خوشنود خوشوقت سازد

(جناب مستطاب تبریک از خود خوشنود خوشوقت سازد)

رئیس - پس باید بنمایند کان انجنها همین طور جواب داد و فردا هم چهار ساعت بفرود مانده آقایان و کلا باید حاضر باشند بجهت گفتگوی با وزراء (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه یازدهم شهر صفر المظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه یازدهم را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند .

(اسامی اعضاء کمیسیون جنک که قبلا با اکثریت آراء انتخاب شده بودند قرائت شد از قرار ذیل)

امان الله میرزا - لسان العسکاء - هدایت الله میرزا
خیاط باشی - امجد السلطان - مبشر السلطان
رئیس - حضرت والا وزیر جنک بمجلس آمده و توضیحی میخوانند بخدمت

آقای حاج میرزا حسن آقای مجتهد - خداوند انشاء الله این مجلس و این و کلا را تائید نماید و آنها را که قصد دارند که دوباره اساس این مملکت رجوع باستبداد نماید خدا بر طرف و نابود فرماید .

آقا سید حسین قلی زاده - بنده میخواستم دو کلمه در پرورد آقا تبریک و تهنیت عرض نمایم و واقعا گذشته از رسمیات بطور ساده باید عرض کرد برای آنها بیکه در این موضوع اشتباه نموده رفع اشتباه بشود که حضرت آقا پاک ذوقه از اول تا کنون از تائید و تقویت اساس مشروطیت فارغ نبوده و نیستند و اینکه مختصر رنجش از جزئیات حاصل شده بود ربط باین ندارد و گویا آنها بیکه بصیر هستند میدانند که هیچوقت از خیال مشروطیت خارج نبودند و اگر دل تنگی حاصل شده بواسطه جزئیات بوده و بعد از آنهم رفع شده و امروزه تمام ملت ایران با هم کمال اتقان و اتحاد را دارند .

آقای میرزا آقا قاجار - اگر چه آنچه در این موضوع لازم بود گفته شد و حقیقتا در اینکه تاسیس این اساس از اقدامات علما بوده است شبهه نیست و همینقدر امروز ما از تشریف فرمائی ایشان متشکر بوده و البته حضرت آقا هم بعدها آنچه را که بیاید بمساعدت بفرمایند خواهند فرمود .

نایب رئیس - معلوم است آقای مجلس و مشروطیت و حفظ دین و مملکت با علمای اعلام است همین طور که جناب حاج امام جمعه فرمودند در آذربایجان ایشان اقدامات فرموده اند و اساس مشروطیت را در آنجا برقرار کرده اند انشاء الله بعدها بیشتر و بهتر هم قسم اقدامات خواهند فرمود

رئیس - تشریف فرمائی جناب آقای آقارا بمجلس مقدس تبریک میگویم و انشاء الله مبارک است (مجددا شروع بقرائت قانون متوفیات گردید پس از مذاکرات زیاد در ماده اولی که راجع بتعیین میزان مبلغ و مقدار مرسوم بوده و مردد بود بین اینکه اگر زیاده از یازصد تومان نقد و ده خروار جنس باشد موقوف بتصویب وزیر مسئول و مجلس مقدس است یا اگر هزار تومان نقد و بیست خروار جنس باشد موقوف بتصویب مجلس و وزیر مسئول خواهد بود در این باب رای گرفته شد و با اکثریت آراء میزان همان یازصد تومان نقد و ده خروار جنس تصویب گردید و در ماده دوم که راجع بود بدادن نصف مرسوم متوفی پورته بشرط مدت بعضی قید مدت یازده سال را لازم می دانستند و بعضی قید مدت را بهیچوجه لازم نمیدانستند اخذ رای شده با اکثریت آراء دادن نصف مرسوم پورته متوفی نامتد یازده سال تصویب شد .)

اعضاء کمیسیون اداره که در اول مجلس رای گرفته شده بود با اکثریت آراء معین گشته و اسامی قرائت شد از قرار ذیل .

آقای ماضد السلطنه - آقای حاج محمد تقی شاهرودی - آقای حاج میرزا علی آقا - آقا میرزا محمود خونساری - آقای رئیس التجار - آقای قوام دیوان

مجلس ختم شد

مذاکرات روز ۳ شنبه چهاردهم شهر صفر المظفر دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه یازدهم را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند .

(اسامی اعضاء کمیسیون جنک که قبلا با اکثریت آراء انتخاب شده بودند قرائت شد از قرار ذیل)

امان الله میرزا - لسان العسکاء - هدایت الله میرزا
خیاط باشی - امجد السلطان - مبشر السلطان
رئیس - حضرت والا وزیر جنک بمجلس آمده و توضیحی میخوانند بخدمت

وزیر جنگ - البته بطریقیکه آن روز عرض شد باید یک تغییر در حالت حایه قشون داده شود تا یک ترتیبی بتدریج در نظم قشون حاصل گردد و کتابچه که سابق در این باب نوشته شده و بمجلس فرستاده شده خلاصه آن این است که قشون باید کلبتا پنج تقسیم بشود باین معنی که پنج اردو در پنج نقطه تشکیل داده شود یکی در طهران و یکی در آذربایجان و همچنین مثلا در نقاط دیگر که مهم است تشکیل بدهیم و ترتیب آن را هم اینطور قرار دادیم که از همان افواج سابق از هر فوجی یک نلک آنرا بحکم قمره انتخاب نمایم و دو نلک دیگر مرخص شوند و حقوق یک فوج را بصرف تکمیلات همان یک نلک برانیم و این یک اردو را بترتیب نظام خارجه منظم نموده بعد بواسطه همین یک شبهه سایر شعبات نظامی هم منظم و مرتب شوند چون یکدفعه ممکن نیست قرار شد بدوا از طهران شروع بشود یعنی یک اردو را در اینجا معین و تشکیل نمایم بعضی نمونه تائید سایر جاها هم مرتب شود و ترتیب آن هم با مخارج آن نوشته شده است حال در کمیسیون جنک بادر کمیسیون دیگر هر طور که مجلس صلاح بداند رجوع شده در جزئیات آن دقت نظر کرده و نظریات خود را بنویسند تا شروع بکار شود و محل مخارج آن هم معین شود که باین ترتیب باید ماه بماه بقشون پول داده شود

وکیل التجار - آقا وزارت جنک همان عده قشونی را که در سابق بوده و در دفتر ثبت است میخوانند که پنج قسمت نمایند یا آنها را تغییر و تخفیف خواهند داد و مخارجی که دادند از همان مبلغی که در بودجه هست میدهند با اضافه خواهند شد

وزیر جنگ - البته همان عده نمیشود لابد از آن عده کم میشود که همان میزان که در بودجه معین شده مخارج آنها را تکفیل نماید مثلا از برای طهران تمام نظام طهران را معین کرده یک نلک از آنها را بقرعه انتخاب میکنیم و آنها مواجب میدهم سایرین را هم از برای بعد نگاه میداریم

وکیل التجار - بنابر این اضافه خرج لازم نیست **مستشار الدوله** - اینطور که وزارت جنک فرمودند بعد از تشکیل کمیسیون البته در جزئیات آن گفتگو میشود و داخل در جزئیات نمیشوم فقط عرض بنده در باب سرحدات است که امروز باین وضع قشون لازم دارند خوب است این نمونه را که فرمودند در یکی از سرحدات شروع فرمایند مثلا در آذربایجان یا کردستان زیرا که امروزه تشکیل اردو درم گرفتارند بجای سرحدات ندارند حال خوب است که این نمونه و تشکیل اردو در سرحد قرار بدهند و بقرعه بنده این ترتیب بهتر است

وزیر جنگ - در سرحدات شما محتاج بقشونی هستید که امروز باید حاضر باشد و این ترتیب که حایه قصد داریم بتدریج منظم و حاضر خواهد شد و گذشته از این عقیده بنده اینست که این مسئله درم مرکز شروع شود که بقوه آنها در سایر جاها هم مرتب نمایم

مستشار الدوله - بانفوذ وزارت جنک ملاحظه نزدیک دور را نباید داشته باشند

آقای میرزا آقا قاجار - فرمایشی که جناب مستشار الدوله فرمودند که در جزئیات داخل ننویم صحیح است ولی نظم اردو و تشکیل آن باید بدوا درمکز شروع بشود بعد از آنجا بجای دیگر سرایت

وزیر جنگ - البته بطریقیکه آن روز عرض شد باید یک تغییر در حالت حایه قشون داده شود تا یک ترتیبی بتدریج در نظم قشون حاصل گردد و کتابچه که سابق در این باب نوشته شده و بمجلس فرستاده شده خلاصه آن این است که قشون باید کلبتا پنج تقسیم بشود باین معنی که پنج اردو در پنج نقطه تشکیل داده شود یکی در طهران و یکی در آذربایجان و همچنین مثلا در نقاط دیگر که مهم است تشکیل بدهیم و ترتیب آن را هم اینطور قرار دادیم که از همان افواج سابق از هر فوجی یک نلک آنرا بحکم قمره انتخاب نمایم و دو نلک دیگر مرخص شوند و حقوق یک فوج را بصرف تکمیلات همان یک نلک برانیم و این یک اردو را بترتیب نظام خارجه منظم نموده بعد بواسطه همین یک شبهه سایر شعبات نظامی هم منظم و مرتب شوند چون یکدفعه ممکن نیست قرار شد بدوا از طهران شروع بشود یعنی یک اردو را در اینجا معین و تشکیل نمایم بعضی نمونه تائید سایر جاها هم مرتب شود و ترتیب آن هم با مخارج آن نوشته شده است حال در کمیسیون جنک بادر کمیسیون دیگر هر طور که مجلس صلاح بداند رجوع شده در جزئیات آن دقت نظر کرده و نظریات خود را بنویسند تا شروع بکار شود و محل مخارج آن هم معین شود که باین ترتیب باید ماه بماه بقشون پول داده شود

وکیل التجار - آقا وزارت جنک همان عده قشونی را که در سابق بوده و در دفتر ثبت است میخوانند که پنج قسمت نمایند یا آنها را تغییر و تخفیف خواهند داد و مخارجی که دادند از همان مبلغی که در بودجه هست میدهند با اضافه خواهند شد

وزیر جنگ - البته همان عده نمیشود لابد از آن عده کم میشود که همان میزان که در بودجه معین شده مخارج آنها را تکفیل نماید مثلا از برای طهران تمام نظام طهران را معین کرده یک نلک از آنها را بقرعه انتخاب میکنیم و آنها مواجب میدهم سایرین را هم از برای بعد نگاه میداریم

وکیل التجار - بنابر این اضافه خرج لازم نیست **مستشار الدوله** - اینطور که وزارت جنک فرمودند بعد از تشکیل کمیسیون البته در جزئیات آن گفتگو میشود و داخل در جزئیات نمیشوم فقط عرض بنده در باب سرحدات است که امروز باین وضع قشون لازم دارند خوب است این نمونه را که فرمودند در یکی از سرحدات شروع فرمایند مثلا در آذربایجان یا کردستان زیرا که امروزه تشکیل اردو درم گرفتارند بجای سرحدات ندارند حال خوب است که این نمونه و تشکیل اردو در سرحد قرار بدهند و بقرعه بنده این ترتیب بهتر است

وزیر جنگ - در سرحدات شما محتاج بقشونی هستید که امروز باید حاضر باشد و این ترتیب که حایه قصد داریم بتدریج منظم و حاضر خواهد شد و گذشته از این عقیده بنده اینست که این مسئله درمکز شروع شود که بقوه آنها در سایر جاها هم مرتب نمایم

مستشار الدوله - بانفوذ وزارت جنک ملاحظه نزدیک دور را نباید داشته باشند

آقای میرزا آقا قاجار - فرمایشی که جناب مستشار الدوله فرمودند که در جزئیات داخل ننویم صحیح است ولی نظم اردو و تشکیل آن باید بدوا درمکز شروع بشود بعد از آنجا بجای دیگر سرایت

وزیر جنگ - البته بطریقیکه آن روز عرض شد باید یک تغییر در حالت حایه قشون داده شود تا یک ترتیبی بتدریج در نظم قشون حاصل گردد و کتابچه که سابق در این باب نوشته شده و بمجلس فرستاده شده خلاصه آن این است که قشون باید کلبتا پنج تقسیم بشود باین معنی که پنج اردو در پنج نقطه تشکیل داده شود یکی در طهران و یکی در آذربایجان و همچنین مثلا در نقاط دیگر که مهم است تشکیل بدهیم و ترتیب آن را هم اینطور قرار دادیم که از همان افواج سابق از هر فوجی یک نلک آنرا بحکم قمره انتخاب نمایم و دو نلک دیگر مرخص شوند و حقوق یک فوج را بصرف تکمیلات همان یک نلک برانیم و این یک اردو را بترتیب نظام خارجه منظم نموده بعد بواسطه همین یک شبهه سایر شعبات نظامی هم منظم و مرتب شوند چون یکدفعه ممکن نیست قرار شد بدوا از طهران شروع بشود یعنی یک اردو را در اینجا معین و تشکیل نمایم بعضی نمونه تائید سایر جاها هم مرتب شود و ترتیب آن هم با مخارج آن نوشته شده است حال در کمیسیون جنک بادر کمیسیون دیگر هر طور که مجلس صلاح بداند رجوع شده در جزئیات آن دقت نظر کرده و نظریات خود را بنویسند تا شروع بکار شود و محل مخارج آن هم معین شود که باین ترتیب باید ماه بماه بقشون پول داده شود

وکیل التجار - آقا وزارت جنک همان عده قشونی را که در سابق بوده و در دفتر ثبت است میخوانند که پنج قسمت نمایند یا آنها را تغییر و تخفیف خواهند داد و مخارجی که دادند از همان مبلغی که در بودجه هست میدهند با اضافه خواهند شد

وزیر جنگ - البته همان عده نمیشود لابد از آن عده کم میشود که همان میزان که در بودجه معین شده مخارج آنها را تکفیل نماید مثلا از برای طهران تمام نظام طهران را معین کرده یک نلک از آنها را بقرعه انتخاب میکنیم و آنها مواجب میدهم سایرین را هم از برای بعد نگاه میداریم

وکیل التجار - بنابر این اضافه خرج لازم نیست **مستشار الدوله** - اینطور که وزارت جنک فرمودند بعد از تشکیل کمیسیون البته در جزئیات آن گفتگو میشود و داخل در جزئیات نمیشوم فقط عرض بنده در باب سرحدات است که امروز باین وضع قشون لازم دارند خوب است این نمونه را که فرمودند در یکی از سرحدات شروع فرمایند مثلا در آذربایجان یا کردستان زیرا که امروزه تشکیل اردو درم گرفتارند بجای سرحدات ندارند حال خوب است که این نمونه و تشکیل اردو در سرحد قرار بدهند و بقرعه بنده این ترتیب بهتر است

وزیر جنگ - در سرحدات شما محتاج بقشونی هستید که امروز باید حاضر باشد و این ترتیب که حایه قصد داریم بتدریج منظم و حاضر خواهد شد و گذشته از این عقیده بنده اینست که این مسئله درمکز شروع شود که بقوه آنها در سایر جاها هم مرتب نمایم

مستشار الدوله - بانفوذ وزارت جنک ملاحظه نزدیک دور را نباید داشته باشند

آقای میرزا آقا قاجار - فرمایشی که جناب مستشار الدوله فرمودند که در جزئیات داخل ننویم صحیح است ولی نظم اردو و تشکیل آن باید بدوا درمکز شروع بشود بعد از آنجا بجای دیگر سرایت

وزیر جنگ - البته بطریقیکه آن روز عرض شد باید یک تغییر در حالت حایه قشون داده شود تا یک ترتیبی بتدریج در نظم قشون حاصل گردد و کتابچه که سابق در این باب نوشته شده و بمجلس فرستاده شده خلاصه آن این است که قشون باید کلبتا پنج تقسیم بشود باین معنی که پنج اردو در پنج نقطه تشکیل داده شود یکی در طهران و یکی در آذربایجان و همچنین مثلا در نقاط دیگر که مهم است تشکیل بدهیم و ترتیب آن را هم اینطور قرار دادیم که از همان افواج سابق از هر فوجی یک نلک آنرا بحکم قمره انتخاب نمایم و دو نلک دیگر مرخص شوند و حقوق یک فوج را بصرف تکمیلات همان یک نلک برانیم و این یک اردو را بترتیب نظام خارجه منظم نموده بعد بواسطه همین یک شبهه سایر شعبات نظامی هم منظم و مرتب شوند چون یکدفعه ممکن نیست قرار شد بدوا از طهران شروع بشود یعنی یک اردو را در اینجا معین و تشکیل نمایم بعضی نمونه تائید سایر جاها هم مرتب شود و ترتیب آن هم با مخارج آن نوشته شده است حال در کمیسیون جنک بادر کمیسیون دیگر هر طور که مجلس صلاح بداند رجوع شده در جزئیات آن دقت نظر کرده و نظریات خود را بنویسند تا شروع بکار شود و محل مخارج آن هم معین شود که باین ترتیب باید ماه بماه بقشون پول داده شود

وکیل التجار - آقا وزارت جنک همان عده قشونی را که در سابق بوده و در دفتر ثبت است میخوانند که پنج قسمت نمایند یا آنها را تغییر و تخفیف خواهند داد و مخارجی که دادند از همان مبلغی که در بودجه هست میدهند با اضافه خواهند شد

وزیر جنگ - البته همان عده نمیشود لابد از آن عده کم میشود که همان میزان که در بودجه معین شده مخارج آنها را تکفیل نماید مثلا از برای طهران تمام نظام طهران را معین کرده یک نلک از آنها را بقرعه انتخاب میکنیم و آنها مواجب میدهم سایرین را هم از برای بعد نگاه میداریم

وکیل التجار - بنابر این اضافه خرج لازم نیست **مستشار الدوله** - اینطور که وزارت جنک فرمودند بعد از تشکیل کمیسیون البته در جزئیات آن گفتگو میشود و داخل در جزئیات نمیشوم فقط عرض بنده در باب سرحدات است که امروز باین وضع قشون لازم دارند خوب است این نمونه را که فرمودند در یکی از سرحدات شروع فرمایند مثلا در آذربایجان یا کردستان زیرا که امروزه تشکیل اردو درم گرفتارند بجای سرحدات ندارند حال خوب است که این نمونه و تشکیل اردو در سرحد قرار بدهند و بقرعه بنده این ترتیب بهتر است

وزیر جنگ - در سرحدات شما محتاج بقشونی هستید که امروز باید حاضر باشد و این ترتیب که حایه قصد داریم بتدریج منظم و حاضر خواهد شد و گذشته از این عقیده بنده اینست که این مسئله درمکز شروع شود که بقوه آنها در سایر جاها هم مرتب نمایم